

Anna Nowak

Katedra Ekonomii i Zarządzania
Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

Przekształcenia strukturalne w rolnictwie Polski i krajach Unii Europejskiej

Wstęp

Zmiany strukturalne odnoszą się zarówno do struktury produkcji, jak i struktury wykorzystania czynników produkcji w danej gospodarce.

Przemiany strukturalne w rolnictwie dotyczą wszystkich jego sfer, tzn. społecznej, ekonomicznej i produkcyjnej. Można rozpatrywać je zarówno w skali kraju, makroregionu, regionu, jak i w skali wsi. Dynamika i zakres tych przeobrażeń zależą od uwarunkowań makro- i mikroekonomicznych, a także od uwarunkowań politycznych i kulturowych [Dzun 2011]. Nie zachodzą więc one w oderwaniu od przeobrażeń, jakie mają miejsce w gospodarce narodowej. Rolnictwo, będąc jednym z działów gospodarki, poddawane jest oddziaływaniu tych samych uwarunkowań co pozostałe sektory (dotyczyło to najpierw transformacji systemowej, a następnie procesów integracji i globalizacji).

Transformacja ustrojowa w Polsce oraz związane z nią przeobrażenia ustroju ekonomicznego przyczyniły się do utrwalenia historycznie zarysowanego przestrzennego zróżnicowania w rozwoju wsi i rolnictwa. Przystosowanie do gospodarki rynkowej przysporzyło rolnictwu wielu problemów ekonomicznych, co w konsekwencji spowodowało narastanie negatywnych społecznie zjawisk, takich jak ukryte bezrobocie czy ograniczenie aktywności rynkowej gospodarstw [Przemiany strukturalne... 2009].

Integracja Polski z UE oraz transfery środków pieniężnych do rolnictwa są szansą na przyspieszenie restrukturyzacji i modernizacji rolnictwa, wzmocnienie jego konkurencyjności oraz poprawę dochodów rolniczych. W dłuższej perspektywie członkostwo Polski przełoży się na osiągnięcie strategicznego celu polityki wspólnotowej (zwłaszcza strukturalnej i regionalnej), jakim jest dążenie do zwiększenia spójności społeczno-ekonomicznej krajów członkowskich UE [Poczta, Siemiński 2010].

Rolnictwo, jako sektor gospodarki, relatywnie traci na znaczeniu wraz z postępującym rozwojem gospodarczym, co wyraża się między innymi zmniejsze-

niem udziału rolnictwa w wytwarzanym produkcie krajowym brutto. Wpływ rolnictwa na kreowanie wartości dodanej brutto w latach 2000–2010 zmniejszył się na poziomie UE-27 z 2,3 do 1,7%. W Polsce udział ten, mimo tendencji spadkowej, pozostaje na poziomie 3,5% (w 2000 roku wynosił 5%)¹. Ponadto, prawidłowością gospodarek krajów rozwiniętych staje się malejący udział osób zatrudnionych w rolnictwie. Jednocześnie wartość produkcji rolniczej wzrasta w ujęciu historycznym, co jest efektem wzrostu produktywności wynikającej z postępu naukowo-technologicznego. Wzrostowi produkcji rolniczej w krajach wysokorozwiniętych towarzyszy rosnąca towarowość produkcji, czyli większe powiązanie gospodarstw rolnych z rynkiem. Procesy te, jak wskazują Poczta i Siemiński, zachodziły w krajach UE-15 na szeroką skalę, a w pozostałych krajach obecnie należących do struktur UE będą kontynuowane i intensywniejsze niż dotychczas [Poczta, Siemiński 2010].

Celem opracowania jest analiza przemian strukturalnych, jakie dokonują się w ostatnich latach w rolnictwie UE oraz ocena potencjału produkcyjnego polskiego rolnictwa na tle pozostałych krajów członkowskich. W tym celu posłużono się danymi Eurostatu z lat 1997–2010. Dodatkowo skorzystano z bazy danych europejskiego FADN (*Farm Accountancy Data Network*). Z uwagi na dość szeroki zakres badanego problemu, ograniczono się tylko do niektórych cech strukturalnych rolnictwa, a zwłaszcza do poziomu zatrudnienia, struktury agrarnej oraz produktywności czynników produkcji. Sukcesywne poszerzanie się Unii Europejskiej, a co z tego wynika brak danych statystycznych odnośnie wszystkich badanych cech, było niekiedy powodem zawężania analizy do mniejszego okresu czasowego.

Potencjał produkcyjny rolnictwa

Zasoby czynników produkcji decydują o potencjale produkcyjnym rolnictwa. Polska jest krajem, w którym ze względu na znaczną powierzchnię użytków rolnych, występuje duży zasięg terytorialny rolnictwa. W 2010 roku użytki rolne Polski stanowiły 8,5% powierzchni użytków rolnych UE-27. Pod względem udziału ziemi użytkowanej rolniczo w powierzchni całkowitej Polska zajmuje 9. pozycję wśród krajów członkowskich. Świadczy to o relatywnie dużym potencjale produkcyjnym. Największymi zasobami użytków rolnych wyróżnia się Wielka Brytania, z kolei największą powierzchnią wyżywieniową charakteryzuje się Irlandia, gdzie na 1 mieszkańca przypada 0,9 ha UR (tab. 1).

¹ Na podstawie danych Eurostatu.

Tabela 1

Zasoby ziemi użytkowanej rolniczo w krajach UE w 2010 roku

Wyszczególnienie	Powierzchnia UR [tys./ha]	Udział UR w pow. całkowitej	UR/1 mieszkańca [ha/osobę]
Belgia	1 365	44,7	0,1
Bulgaria	5 030	45,3	0,7
Cypr	121	13,1	0,1
Republika Czech	3 546	44,9	0,3
Dania	2 639	61,2	0,5
Niemcy	16 890	47,3	0,2
Grecja	3 819	28,9	0,3
Hiszpania	22 798	45,1	0,5
Estonia	932	20,6	0,7
Francja	35 178	64,0	0,5
Węgry	5 783	62,1	0,6
Irlandia	4 190	59,6	0,9
Włochy	13 338	44,3	0,2
Litwa	2 689	41,2	0,8
Luksemburg	131	50,6	0,3
Łotwa	1 833	28,4	0,8
Malta	10	31,6	0,02
Holandia	1 921	51,4	0,1
Austria	3 169	37,8	0,4
Polska	15 625	49,9	0,4
Portugalia	3 686	40,1	0,3
Rumunia	13 711	57,5	0,6
Finlandia	2 296	6,8	0,4
Szwecja	3 067	6,8	0,3
Słowacja	1 930	39,3	0,3
Słowenia	469	23,1	0,2
Wielka Brytania	17 709	72,5	0,3
UE-27	183 875	42,5	0,4
UE-25	165 134	41,5	0,3
UE-15	132 196	40,8	0,3

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu, <http://ec.europa.eu/agriculture/rica/>.

Jednym z najważniejszych wskaźników określających stopień rozwoju gospodarczego każdego kraju jest odsetek ludności zatrudnionej w rolnictwie w całkowitej liczbie osób czynnych zawodowo. Jeśli jego udział jest wysoki, wskazuje to na zacofanie ekonomiczne kraju oraz na rolniczy charakter jego gospodarki [Bański 2007]. Pod tym względem wyróżnia się trzy fazy rozwoju społecznego: cywilizację rolniczą, industrialną oraz cywilizację dominacji usług. W pierwszym przypadku zatrudnienie w rolnictwie sięga 80%, w drugim 10–20%, z kolei w trzeciej fazie ludność rolnicza stanowi poniżej 10% ogółu zatrudnionych [Woś, Tomczak 1983].

Zasoby pracy tworzą ludzie wraz ze swoimi zdolnościami do samorealizacji i kreowania celów zaspokajających różne potrzeby oraz zdolnościami wydatkowania określonej ilości pracy fizycznej i umysłowej niezbędnej do wytworzenia dóbr i usług [Gołaś 2007]. Czynniki pracy odgrywa istotną rolę w procesie gospodarowania. Od jego ilości i jakości zależy przebieg i wynik procesu gospodarczego [Kapusta 2008].

W większości krajów członkowskich w latach 1997–2010 nastąpiło znaczne zmniejszenie zatrudnienia w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybołówstwie. Spadek zatrudnienia w krajach UE-15 był mniejszy niż w tych, w których przeobrażenia strukturalne zostały zapoczątkowane znacznie później. W Polsce zatrudnienie wyrażone w AWU (roczna jednostka pracy) zmniejszyło się w latach 1997–2010 prawie o 37%. Mimo dużego odpływu siły roboczej z rolnictwa, liczba pracujących w przeliczeniu na 100 hektarów użytków rolnych należy w Polsce do jednych z najwyższych we Wspólnocie (tab. 2).

Odpływ siły roboczej z rolnictwa i przesunięcie jej do innych działów gospodarki narodowej powoduje zmiany w strukturze zatrudnienia poszczególnych krajów. W latach 1997–2010 odsetek zatrudnionych w sektorze rolnym w krajach „starej piętnastki” zmniejszył się z 5 do 3%. Polska należy do krajów o największym udziale pracujących w rolnictwie, choć w latach 2004–2010 zmniejszył się on o 7 punktów procentowych. Można spodziewać się, że oddziaływanie zarówno instrumentów polityki strukturalnej, jak i WPR przyczyni się do dalszej redukcji zatrudnienia i tym samym wzrostu wydajności pracy w rolnictwie (tab. 3).

Mimo niższej wydajności rolnictwa niż w krajach wysokorozwiniętych, Polska jest liczącym się producentem wielu produktów rolniczych. W 2010 roku wyprodukowano w Polsce blisko 10% unijnej produkcji zbóż i prawie 8% żywcia wieprzowego. Jednak pomimo tego, że użytki rolne Polski zajmują 8,5% użytków rolnych UE, udział produkcji rolniczej wytworzonej w Polsce stanowi zaledwie 5,5% produkcji unijnej (tab. 4).

Tabela 2

Zatrudnienie w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybołówstwie w krajach UE w latach 1997–2010

Wyszczególnienie	Pracujący [tys. AWU]				Dynamika (1997 = 100)	Pracujący/ /100 ha UR 2010
	1997	2000	2004	2010		
Belgia	79,6	73,9	4,5	61,9	77,7	4,5
Bułgaria	–	739,6*	4,1	411,0	55,6**	4,1
Cypr	–	30,2*	12,4	25,4	84,1**	12,4
Republika Czech	–	163,9*	4,2	108,8	66,4**	4,2
Dania	84,1	73,8	2,5	54,1	64,3	2,5
Niemcy	678,0	645,5	3,7	536,0	79,0	3,7
Grecja	604,8	546,7	14,4	568,8	94,0	14,4
Hiszpania	1 099,0	946,7	3,5	924,2	84,1	3,5
Estonia	67,6	64,6	2,6	25,4	37,5	2,6
Francja	1 074,1	1 015,0	2,1	871,5	81,1	2,1
Węgry	735,1	665,9	2,9	436,7	59,4	2,9
Irlandia	214,3	186,1	2,0	145,7	68,0	2,0
Włochy	1 356,4	1 186,9	6,5	1 177,0	86,8	6,5
Litwa	310,3	186,7	4,5	143,4	46,2	4,5
Luksemburg	4,6	4,3	1,5	3,6	78,2	1,5
Łotwa	175,2	145,2	4,5	85,9	49,0	4,5
Malta	4,5	4,5	20,0	4,9	108,8	20,0
Holandia	225,7	219,8	12,1	177,7	78,7	12,1
Austria	179,7	171,9	6,8	141,9	79,0	6,8
Polska	3 170,1	2 494,9	13,1	1 993,6	62,9	13,1
Portugalia	602,0	536,0	14,7	383,0	63,6	14,7
Rumunia	–	3 121,0*	20,3	2 164,0	69,3**	20,3
Finlandia	133,9	115,0	4,7	82,1	61,3	4,7
Szwecja	83,8	73,0	3,1	59,5	71,0	3,1
Słowacja	189,6	143,0	3,9	82,6	43,5	3,9
Słowenia	114,3	103,8	18,1	77,8	68,1	18,1
Wielka Brytania	380,0	339,0	2,0	281,9	74,2	2,0
UE-27	–	–	6,0	11 028,2	–	6,0
UE-25	–	–	4,9	8 453,3	–	4,9
UE-15	6 800,1	6 133,6	4,0	5 468,8	80,4	4,0

* dane za 2001 rok

** (2001 = 100)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu, <http://ec.europa.eu/agriculture/rica/>.

Tabela 3

Udział zatrudnionych w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybołówstwie w krajach UE w latach 1997–2010

Wyszczególnienie	Pracujących w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybołówstwie [%]			
	1997	2000	2004	2010
Belgia	2,7	1,9	2,2	1,8
Bułgaria	–	–	10,7	14,7
Cypr	–	–	5,1	3,7
Republika Czech	–	–	4,4	2,6
Dania	3,7	3,9	3,3	2,6
Niemcy	2,9	2,6	2,4	1,8
Grecja	19,8	17,0	12,6	9,2
Hiszpania	8,3	6,9	5,5	3,8
Estonia	–	–	5,5	3,5
Francja	4,6	4,2	4,0	2,9
Węgry	–	–	5,3	5,5
Irlandia	10,9	7,9	6,4	4,3
Włochy	6,5	5,2	4,2	3,4
Litwa	–	–	16,3	7,1
Luksemburg	2,3	2,4	2,1	1,9
Łotwa	–	–	13,3	6,7
Malta	–	–	2,3	1,7
Holandia	3,7	3,3	3,2	2,9
Austria	6,8	6,1	5,0	4,3
Polska	26,9*	–	17,6	10,1
Portugalia	13,3	12,5	12,1	8,8
Rumunia	–	–	32,6	19,1
Finlandia	7,8	6,2	5,0	4,4
Szwecja	3,2	2,9	2,5	2,2
Słowacja	–	–	5,1	2,1
Słowenia	–	–	9,7	7,1
Wielka Brytania	1,9	1,5	1,3	1,9
UE-27	–	–	–	4,7
UE-25	–	–	5,0	3,8
UE-15	5,0	4,3	3,8	3,0

* dane GUS za 1998 rok

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu, <http://ec.europa.eu/agriculture/rica/> oraz GUS.

Tabela 4

Udział krajów członkowskich w produkcji rolniczej UE w 2010 roku [%]

Wyszczególnienie	Produkcja roślinna	Produkcja zwierzęca	Produkcja rolnicza ogółem	Produkcja zbóż	Żywiec wieprzowy
Belgia	1,85	2,86	2,14	1,10	5,11
Bułgaria	1,13	0,76	1,06	2,48	0,17
Cypr	1,19	1,14	1,13	2,44	1,25
Republika Czech	1,71	3,96	2,66	3,11	7,57
Dania	12,05	14,94	12,85	15,75	24,73
Niemcy	0,15	0,22	0,19	0,24	0,15
Grecja	0,78	2,71	1,57	0,73	0,97
Hiszpania	3,53	1,97	2,91	1,38	0,52
Estonia	13,10	9,55	11,15	6,65	15,31
Francja	20,10	16,32	18,60	23,21	9,13
Węgry	13,62	10,12	12,39	7,45	7,42
Irlandia	0,17	0,23	0,19	0,02	0,26
Włochy	0,25	0,27	0,26	0,50	0,11
Litwa	0,56	0,57	0,57	0,98	0,25
Luksemburg	0,07	0,12	0,09	0,06	0,04
Łotwa	1,83	1,53	1,71	4,37	1,89
Malta	0,02	0,05	0,03	–	0,03
Holandia	6,47	6,54	6,93	0,67	5,85
Austria	1,53	2,05	1,80	1,71	2,46
Polska	5,29	6,58	5,58	9,70	7,91
Portugalia	1,79	1,82	1,75	0,30	1,75
Rumunia	5,46	2,55	4,27	5,93	1,06
Finlandia	0,31	0,35	0,31	0,20	0,11
Szwecja	0,46	0,56	0,53	0,94	0,31
Słowacja	0,72	1,58	1,16	1,06	0,92
Słowenia	1,21	1,65	1,48	1,54	1,20
Wielka Brytania	4,65	9,02	6,69	8,31	3,52
UE-27	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu, <http://ec.europa.eu/agriculture/rica/>.

Produktywność czynników produkcji

Wydajność jest powszechnie uznawana za jeden z istotniejszych wskaźników charakteryzujących procesy rozwojowe w każdej gospodarce [Gołaś, Kozera 2003]. Wzrost wydajności pracy wyraża się w zmniejszeniu ilości pracy niezbędnej do wytworzenia jednostki produktu, co oznacza oszczędność pracy żywej w skali całego społeczeństwa. Wysoka wydajność pracy świadczy o wysokim poziomie rozwoju kraju [Liczkowski 1966].

Wydajność pracy w rolnictwie determinuje kilka czynników, spośród których można wymienić: stopień technicznego uzbrojenia pracy, strukturę gospodarstw, ilość siły roboczej i jej kwalifikacje oraz organizację pracy.

Wydajność pracy może być mierzona za pomocą indykatora A. Wskaźnik ten odpowiada rzeczywistej wartości dodanej netto w kosztach czynników produkcji w przeliczeniu na 1 AWU. Wartość dodana netto w kosztach czynników produkcji jest obliczana jako różnica wartości dodanej brutto w cenach stałych i zużycia środków trwałych, powiększona o wartość innych dotacji, dodatkowo pomniejszona o podatki od produkcji². Wydajność tę ustalono jako wartość dodaną brutto przypadającą na 1 osobę pełnozatrudnioną.

Analizując tabelę 5, można zauważyć, że poziom indykatora A w krajach Unii Europejskiej ulegał drobnym wahaniom, przy ogólnym wzroście w 2010 roku o 11% w stosunku do roku bazowego. Spadek wydajności pracy mierzonej przy pomocy indykatora A w badanym okresie odnotowano w krajach, które jako pierwsze weszły do Wspólnoty. Były to m.in. Dania, Grecja, Włochy, Cypr, Luksemburg. Największy wzrost wydajności pracy miał miejsce w nowych krajach Unii Europejskiej, tj. Estonii, Łotwie, Polsce oraz na Węgrzech. Oceniając wydajność pracy mierzoną wartością dodaną brutto przypadającą na 1 osobę pełnozatrudnioną, można zauważyć, że w latach 1999–2010 największy wzrost produktywności miał miejsce w nowych krajach członkowskich, w tym w Polsce. Kraje te dopiero wchodziły na taką ścieżkę rozwoju, na jakiej państwa tzw. „starej Unii” były już dawno. W krajach tych rozwój ten został już wyhamowany, a w niektórych można zauważyć spadek produktywności. Pomimo blisko 2-krotnego wzrostu wydajności pracy w Polsce w badanym okresie, poziom jej pozostaje dużo niższy niż w krajach wysokorozwiniętych. Największy dystans dzieli nas od rolnictwa holenderskiego i belgijskiego, które osiągają odpowiednio 14- oraz 12-krotnie wyższą wydajność pracy.

Mniejsze dysproporcje pomiędzy krajami można zauważyć w produktywności ziemi, mierzonej jako wartość produkcji w cenach bazowych, przypadającej na 1 ha użytków rolnych. W skali 27 krajów UE w latach 2000–2010

² <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>, data dostępu: 14.06.2011.

Tabela 5

Zmiany wydajności pracy w rolnictwie krajów UE w latach 1999–2010

Wyszczególnienie	Indyktor A (2005 = 100%)			Wartość dodana brutto/AWU [milion euro/osobę]			
	1999	2004	2010	1999	2004	2010	Dynamika (1999 = 100)
EU-27	–	110,2	111,1	–	13,2	12,9	–
UE-15	–	–	–	22,2	26,3	22,7	102,2
Belgia	105,5	109,3	134,3	35,6	36,2	41,9	117,7
Bułgaria	–	87,4	158,7	2,6*	2,0	4,1	157,7
Republika Czech	55,2	93,2	113,9	9,6	7,9	7,7	80,2
Dania	81,2	98,8	78,7	40,3	46,4	35,9	89,1
Niemcy	69,6	111,9	124,6	23,9	31,5	28,5	119,2
Estonia	29	94,8	138,2	3,7	5,4	8,2	221,6
Irlandia	73,3	80,3	85,3	13,0	16,5	10,5	80,8
Grecja	119	99,3	86,5	14,1	12,8	9,8	69,5
Hiszpania	99,8	113,2	101,7	19,7	25,7	24,5	124,3
Francja	112,9	105,2	116,3	30,0	31,4	31,0	103,3
Włochy	124,3	114,6	83,6	23,6	23,0	19,8	83,9
Cypr	125,4	96,6	92,0	9,3**	10,9	12,6	135,5
Łotwa	39,2	96	127,8	1,3	2,0	3,0	230,7
Litwa	64,3	92,5	121,8	3,2	3,1	4,5	140,6
Luksemburg	110,2	109,2	70,2	27,1	35,3	27,1	100,0
Węgry	77,5	99,1	123,3	2,9	4,3	5,1	175,8
Malta	88,3	82,6	114,4	17,0	14,3	14,5	85,3
Holandia	123,3	101,1	122,1	38,0	41,3	50,0	131,6
Austria	85,4	102,3	106,2	12,9	16,2	17,5	135,6
Polska	60,1	110,3	145,2	1,9	2,6	3,5	184,2
Portugalia	111,9	108,7	109,2	7,0	6,2	6,2	88,6
Rumunia	80,8	175,2	89,1	1,2	3,1	2,9	241,7
Słowenia	63,2	99,5	92,8	5,4	5,4	5,0	92,6
Słowacja	85,6	107,3	115,2	4,9	5,5	4,5	91,8
Finlandia	81	90,1	107,8	9,3	14,8	13,9	149,5
Szwecja	77,4	83,9	121,7	18,6	19,8	23,9	128,5
Wielka Brytania	83,1	101,2	121,3	30,2	33,9	26,0	86,1

* liczbę AWU przyjęto z 2000 roku

** liczbę AWU przyjęto z 2003 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu, <http://ec.europa.eu/agriculture/rica/>.

nastąpił 5-procentowy wzrost tego wskaźnika, choć w 8 państwach członkowskich produktywność się zmniejszyła. Największym wzrostem produktywności ziemi odznaczały się w badanym okresie głównie nowo przyjęte państwa, w tym Polska (tab. 6).

Produktywność kapitału wykazuje mniejsze zróżnicowanie niż w przypadku ziemi oraz pracy (tab. 7). W 2009 roku Polska osiągała produktywność zbliżoną do tej, jaka występowała na poziomie 27 krajów UE. Do krajów o największej wydajności należą Wielka Brytania, Holandia, Belgia oraz Portugalia. Na przestrzeni badanych lat można zauważyć obniżanie się produktywności kapitału niemal we wszystkich krajach członkowskich. Można to tłumaczyć większą dynamiką wzrostu przeciętnej wartości kapitału gospodarstwa niż produkcji rolniczej. W Polsce w latach 2004–2009 wartość kapitału przypadająca na 1 gospodarstwo rolne wzrosła o 20%, podczas gdy produkcja zaledwie o 8%.

Na wydajność pracy w rolnictwie wpływa w istotnym stopniu struktura agrarna kraju, przez pojęcie której rozumie się głównie wielkość gospodarstw rolnych mierzona powierzchnią użytkowanych gruntów [Leopold 1997]. Wywiera ona istotny wpływ na sytuację ekonomiczną rolnictwa oraz na poziom i strukturę produkcji rolniczej [Dzienia, Pużyński 2010]. Efektem zmian w strukturze agrarnej jest wzrost dochodu, wydajności pracy i poziomu życia [Zwolak 2007]. W tabeli 8 przedstawiono zmiany średniej powierzchni gospodarstw rolnych w krajach UE. Z uwagi na brak nowszych danych, ograniczono się do lat 1997–2007. Wyraźnie z nich widać, że prawie we wszystkich krajach członkowskich postępuje koncentracja ziemi użytkowanej rolniczo. Polska należy do krajów o niekorzystnej strukturze agrarnej i o powolnym tempie przeobrażeń w tym zakresie. Według danych powszechnego spisu rolnego z 2010 roku, powierzchnia ta zwiększyła się do 6,82 ha³. Według Zegara, w Polsce powinna nastąpić szybsza eliminacja mniej sprawnych gospodarstw spośród produkujących obecnie na rynek. To przyspieszenie może mieć miejsce, niezależnie od spowalniającego działania instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej UE. Decydujące znaczenie w tym względzie mają jednak uwarunkowania makroekonomiczne. Niemniej jednak pojawiają się uwarunkowania ekologiczne i społeczne, wskazujące na powstrzymanie się od nadmiernej koncentracji ziemi i powrotu do latyfundiów [Zegar 2009].

³ Na podstawie Raportu z powszechnego spisu rolnego 2010, GUS, Warszawa 2011.

Tabela 6

Zmiany produktywności ziemi w krajach UE w latach 2000–2010

Wyszczególnienie	Produkcja rolnicza/1 ha UR [euro/1 ha]					Dynamika (1999 = 100)
	1999	2004	2006	2008	2010	
UE-27	1 848,9*	1 897,7	1 768,2	2 134,0	1 946,1	105,2
UE-15	2 014,8	2 323,4	–	–	2 262,0	112,3
Belgia	4 964,8	5 008,0	5 073,7	5 447,4	5 610,9	113,0
Bułgaria	778,7	649,8	668,8	881,0	756,3	97,1
Republika Czech	782,7*	999,5	1 011,9	1 341,6	1 145,2	146,3
Dania	2 877,0	3 210,2	3 013,7	3 379,1	3 606,7	125,4
Niemcy	2 426,1	2 597,6	2 378,2	2 945,3	2 727,6	112,4
Estonia	754,2	626,6	749,2	832,5	716,7	95,0
Irlandia	1 237,9	1 429,7	1 289,1	1 455,7	1 329,3	107,4
Grecja	2 208,8	3 131,1	2 605,0	2 763,9	2 732,6	123,7
Hiszpania	1 154,5	1 653,4	1 466,0	1 683,1	1 752,7	151,8
Francja	2 102,0	2 175,9	1 886,3	2 355,3	1 894,7	90,1
Włochy	2 730,3	3 212,7	2 958,9	3 571,9	3 328,9	121,9
Cypr	4 597,0	4 154,5	3 752,5	4 285,7	5 669,4	123,3
Łotwa	268,5	4 12,0	458,6	572,0	514,4	191,6
Litwa	444,5	531,7	577,7	861,4	759,4	170,8
Luksemburg	1 976,4	2 198,9	1 961,2	2 519,8	2 488,5	125,9
Węgry	969,0	1 115,8	1 033,1	1 351,4	1 057,4	109,1
Malta	12 108,4*	12 224,5	12 509,0	13 631,0	12 400,0	102,4
Holandia	9 407,2	10 594,7	11 882,6	12 422,5	12 931,8	137,5
Austria	1 538,4	1 755,6	1 758,1	2 111,6	2 041,9	132,7
Polska	885,0	874,0	1 011,0	1 399,2	1 243,9	140,5
Portugalia	1 614,4	1 840,4	1 778,6	1 885,1	1 705,9	105,7
Rumunia	560,4	955,2	1 017,6	1 326,2	1 115,9	199,1
Słowenia	2 019,7*	2 229,3	2 171,3	2 248,6	2 368,8	236,9
Słowacja	631,6*	929,4	879,7	1 172,6	977,7	154,8
Finlandia	1 605,2	1 912,2	1 712,4	2 001,0	1 831,4	114,1
Szwecja	1 427,9	1 534,2	1 463,2	1 691,6	1 724,2	121,3
Wielka Brytania	1 493,4	1 509,7	1 265,2	1 627,8	1 353,5	90,6

* dane za 2000 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu, <http://ec.europa.eu/agriculture/rica/>.

Tabela 7

Produktywność kapitału w rolnictwie krajów UE w latach 2004–2009

Wyszczególnienie	Wartość produkcji ogółem/ /przeciętna wartość kapitału w gospodarstwie rolnym (SE131/ /SE510) [euro]			Dynamika przeciętnej wartości kapitału gospodarstwa rolnego	Dynamika produkcji rolniczej
	1997	2004	2009	2004–2009	2004–2009
Belgia	0,63	0,67	0,58	129,5	111,6
Bułgaria	–	–	–	–	–
Cypr	–	0,39	0,44	116,2	133,8
Republika Czech	–	0,45	0,35	120,2	92,9
Dania	0,37	0,25	0,35	110,9	154,9
Niemcy	0,53	0,58	–	126,5	120,2
Grecja	0,51	0,50	0,45	117,2	104,9
Hiszpania	0,38	0,40	0,26	164,4	105,9
Estonia	–	0,56	0,39	160,6	110,8
Francja	0,52	0,47	0,44	112,2	104,7
Węgry	–	0,56	0,49	111,7	96,4
Irlandia	0,38	0,32	0,24	147,2	109,2
Włochy	0,45	0,48	0,45	114,8	106,0
Litwa	–	0,54	0,34	189,9	118,7
Luksemburg	0,29	0,27	0,24	122,6	110,0
Łotwa	–	0,69	0,44	186,3	119,1
Malta	–	0,38	0,35	125,5	117,0
Holandia	0,63	0,59	0,55	148,0	138,6
Austria	0,26	0,20	0,19	121,9	113,5
Polska	–	0,36	0,33	120,4	108,0
Portugalia	0,38	0,42	0,49	105,1	120,8
Rumunia	–	–	–	–	–
Finlandia	0,53	0,32	0,33	133,5	136,4
Szwecja	0,35	0,39	0,35	114,6	102,2
Słowacja	–	0,27	–	155,5	107,6
Słowenia	–	0,16	0,23	106,0	154,6
Wielka Brytania	0,63	0,61	0,62	115,8	117,7
UE-27	0,48	0,45	0,39	104,5	94,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie bazy danych FADN U, <http://ec.europa.eu/agriculture/rica/>.

Tabela 8

Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie rolnym w krajach UE w latach 1997–2007 [ha]

Wyszczególnienie	Przeciętna powierzchnia gospodarstwa rolnego			
	1997	2000	2005	2007
Belgia	20,6	22,6	26,9	28,6
Bulgaria	–	–	–	6,2
Cypr	–	–	3,4	3,6
Republika Czech	–	–	84,2	89,3
Dania	42,6	45,7	53,6	59,7
Niemcy	32,1	36,3	43,7	45,7
Grecja	4,3	4,4	29,9	4,7
Hiszpania	21,2	20,3	–	23,8
Estonia	–	–	–	38,9
Francja	41,7	42,0	–	52,1
Węgry	–	–	6,0	6,8
Irlandia	29,4	31,4	31,8	32,3
Włochy	6,4	6,1	7,4	7,6
Litwa	–	–	11,0	11,5
Luksemburg	42,5	45,4	52,7	56,8
Łotwa	–	–	13,2	16,5
Malta	–	–	0,9	0,9
Holandia	18,6	20,0	23,9	24,9
Austria	16,3	17,0	19,1	19,3
Polska	5,66*	–	6,0	6,5
Portugalia	9,2	9,3	11,4	12,6
Rumunia	–	–	–	3,5
Finlandia	23,7	27,3	32,1	33,6
Szwecja	34,7	37,7	42,1	42,9
Słowacja	–	–	27,4	28,1
Słowenia	–	–	6,3	6,5
Wielka Brytania	69,3	67,7	55,4	53,8
UE-27	–	–	–	12,6
UE-25	–	–	–	16,8
UE-15	18,4	18,7	–	22,0

* dane za 1996 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych FADN UE, <http://ec.europa.eu/agriculture/rica/>.

Podsumowanie

Podsumowując przeprowadzone rozważania, można zauważyć, że przekształcenia, które dokonują się w polskim rolnictwie, odpowiadają swym kierunkiem tym, jakim poddane zostały inne kraje członkowskie UE. Dotyczy to zarówno redukcji zatrudnienia w tym sektorze, wzrostu produktywności czynników produkcji, jak i zwiększania się przeciętnej powierzchni gospodarstwa rolnego. Należy jednak zwrócić uwagę, że tempo tych przekształceń w Polsce jest często większe niż w krajach „starej piętnastki”, które taką ścieżkę rozwojową rozpoczęły wiele lat temu. Warto przy tym zwrócić uwagę, że według danych Eurostatu, dynamika realnych dochodów z rolnictwa w przeliczeniu na 1 AWU wyniosła w Polsce w 2010 roku 152,3% (2005 = 100) i jedynie w Estonii była nieco wyższa. Na poziomie 27 krajów Wspólnoty osiągnęła ona 111,1%⁴. Zmniejsza to nieco dystans, jaki dzieli rolnictwo Polski od rolnictwa krajów wysokorozwiniętych, choć nadal pozostaje on bardzo duży. Największe dysproporcje występują w odniesieniu do produktywności pracy, mniejsze zaś są w przypadku produktywności ziemi i kapitału.

Czynnikiem ułatwiającym przekształcenia w rolnictwie są wszelkie formy wsparcia rolnictwa ze środków unijnych i krajowych. Znaczny wpływ na konkurencyjność rolnictwa mają fundusze strukturalne, które zasięgiem swojego działania obejmują nie tylko rolnictwo, ale również jego otoczenie. Wyrównywaniu dysproporcji w rozwoju krajów i regionów służy ponadto polityka spójności, która w sposób pośredni sprzyja przekształceniom w rolnictwie. Odpowiednie wykorzystanie wszystkich możliwości wynikających z naszego uczestnictwa w strukturach UE przyczyni się z pewnością do przyspieszenia procesów, których tempo wydaje się zbyt powolne.

Literatura

- BAŃSKI J. 2007: *Geografia rolnictwa*, PWE, Warszawa, s. 112.
- DZIENIA S., PUŻYŃSKI S. 2010: *Polskie rolnictwo – prognozy zmian*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, tom LXV, s. 4.
- DZUN W. 2011: *Przemiany strukturalne w rolnictwie polskim*, [w:] I. Murzyńska, M. Drygas (red.), *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce. Diagnozy, strategie, koncepcje polityki*, IRWiR, PAN, Warszawa, s. 125.
- GOŁAŚ Z., KOZERA M. 2003: *Techniczno-ekonomiczne i społeczne uwarunkowania różnicowania wydajności pracy w indywidualnych gospodarstwach rolnych*, [w:] Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu, Wydawnictwo Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu, Poznań, s. 51.

⁴ Na podstawie danych Eurostatu, <http://ec.europa.eu/agriculture/rica/>, data dostępu: 14.06.2011.

- GOŁAŚ Z. 2007: *Strategie wydajności pracy w indywidualnych gospodarstwach rolnych*, Wydawnictwo Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu, Poznań, s. 27.
- <http://ec.europa.eu/agriculture/rica>, Eurostat database, data dostępu: 14.06.2011.
- KAPUSTA F. 2008: *Agrobizes*, Wydawnictwo Difin, Warszawa, s. 117.
- LEOPOLD A. 1997: *Rolnictwo w procesie przemian i rozwoju gospodarki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 92.
- LICZKOWSKI J. 1966: *Ekonomika rolnictwa*, PWN, Warszawa, s. 93.
- POCZTA W., SIEMIŃSKI P. 2010: *Konkurencyjność rolnictwa polskiego po przystąpieniu do Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Poznań, s. 16, 20.
- Przemiany strukturalne wsi i rolnictwa w wybranych krajach europejskich*, Program wieloletni 2005–2009, IERiGŻ PAN, Nr 128, Warszawa 2009, s. 11–12.
- Raport z powszechnego spisu rolnego 2010*, GUS, Warszawa 2011.
- WOŚ A., TOMCZAK A. 1983: *Ekonomika rolnictwa zarys teorii*, Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa, s. 32, 87.
- ZEGAR J.S. 2009: *Kwestia koncentracji ziemi w polskim rolnictwie indywidualnym*, „Roczniki Nauk Rolniczych”, seria G, tom 96, z. 4, s. 259–265.
- ZWOLAK J. 2007: *Przemiany struktury agrarnej w indywidualnym rolnictwie*, „Annales Universitat is Mariae Curie-Skłodowska”, tom XLI, Zeszyt 10, s. 149.

Structural Transformation in Polish Agriculture and in EU Countries

Abstract

Structural changes in agriculture concern both production sphere as well as economic and social ones. Transformation in Polish agriculture has been performing for many years, first under influence of system transformation, next as the result of integration and globalization processes. These changes are similar to the changes in “old 15” countries of EU. Above mentioned changes regard employment reduction in agriculture, increase of production factors productivity, as well as improvement of rural farms area structure. The dynamics of transformation is greater than in “old EU – 15” countries. But productivity of production factors, especially labor productivity is far more lower than in high developed countries. The instruments of Common Agriculture Policy as well as coherence policy and structural policy are the chance for accelerating of transformation in agriculture.